

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА;
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

УДК 343.13

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.2.26>

АНИСТРАТЕНКО Ю.І., ГРИЦЮК І.В.

**ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМУ МІЖНАРОДНОГО
СПІВРОБІТНИЦТВА ПРИ ПРОВЕДЕННІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ
ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ****PROBLEMS OF IMPLEMENTATION OF THE MECHANISM
OF INTERNATIONAL COOPERATION DURING PROCEDURAL ACTIONS
DURING CRIMINAL PROCEEDINGS**

Статтю присвячено дослідженню актуальних питань, пов'язаних із встановленням і функціонуванням механізму забезпечення прав осіб у самостійних провадженнях із міжнародного співробітництва у кримінальному процесі. Доведено, що розгляд окремих аспектів співробітництва між державами в сфері кримінальної юстиції важливий напрям у справі боротьби зі злочинністю. Аргументовано позицію, що механізм забезпечення прав осіб функціонує, через систему кримінальних процесуальних гарантій, які можуть бути закріплені на міжнародно-правовому та внутрішньо національному рівні, бути загальними та спеціальними. Наголошено, що система відомчого контролю за розслідуванням у цьому напрямі не справляється з існуючою проблемою. Причина ситуації, що склалася, полягає в «усіканні» прокурорського нагляду за розслідуванням в цілому. Саме розширення меж прокурорського нагляду за міжнародною співпрацею у сфері кримінального судочинства дозволить кардинально змінити ситуацію, а наділення прокурорів відповідними владними повноваженнями «змусить» слідчих відповідальніше відноситися до цього етапу процесуальної діяльності. Формалізовані бланки процесуальних документів, які направляються для надання правової допомоги по кримінальних провадженнях, також сприятимуть підвищенню якості діяльності слідства і ефективності міжнародної співпраці. Зроблено висновок, що при виникненні необхідності в проведенні кримінально-процесуальних дій відносно осіб, що імовірно користуються імунітетом, на практиці необхідно звертати увагу на наступні обставини. Співробітникам представництв держав і міжнародних організацій в Україні видаються дипломатичні, службові і консульські картки, або особливі посвідчення особи. Особи, що мають дипломатичні і службові картки, користуються повним імунітетом від української кримінальної юрисдикції. Об'єм імунітету осіб, що мають консульські картки і згадані посвідчення особи, варіюється залежно від положень міжнародних договорів України з відповідними державами. Переконати-ся в достовірності картки або посвідчення можна в оперативному порядку через Департамент консульської служби МЗС України.

Ключові слова: права людини, механізм забезпечення прав, міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні, міжнародна правова допомога.

© АНИСТРАТЕНКО Ю.І. – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри фінансового права (Університет державної фіскальної служби України), ORCID ID 0000-0003-2660-0568

© ГРИЦЮК І.В. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики, (Університет державної фіскальної служби України), ORCID ID 0000-0003-2253-4057

The article is devoted to the study of topical issues related to the establishment and functioning of the mechanism for ensuring the rights of individuals in independent proceedings for international cooperation in criminal proceedings. It is proved that consideration of certain aspects of cooperation between states in the field of criminal justice is an important area in the fight against crime. The position that the mechanism of ensuring the rights of individuals functions through a system of criminal procedural guarantees, which can be enshrined in international law and domestic, be general and special. It is emphasized that the system of departmental control over the investigation in this direction does not cope with the existing problem. The reason for this situation is the "truncation" of prosecutorial oversight of the investigation as a whole. It is the expansion of prosecutorial oversight of international cooperation in the field of criminal justice that will radically change the situation, and empowering prosecutors to "force" investigators to be more responsible for this stage of the proceedings. Formalized forms of procedural documents sent to provide legal assistance in criminal proceedings will also help improve the quality of investigative activities and the effectiveness of international cooperation. It is concluded that in the event of the need for criminal proceedings against persons allegedly enjoying immunity, in practice it is necessary to pay attention to the following circumstances. Diplomatic, service and consular cards or special identity cards are issued to employees of missions of states and international organizations in Ukraine. Persons holding diplomatic and service cards enjoy full immunity from Ukrainian criminal jurisdiction. The scope of immunity of persons holding consular cards and the mentioned identity cards varies depending on the provisions of international agreements of Ukraine with the respective states. You can verify the authenticity of the card or certificate promptly through the Consular Service Department of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine.

Key words: *human rights, human rights mechanism, international cooperation in criminal proceedings, international legal assistance.*

Постановка проблеми. В українській практиці міжнародної взаємодії є безліч прикладів, коли компетентні органи деяких зарубіжних країн відмовляли Україні в задоволенні її запитів про видачу осіб, відносно яких ведеться кримінальне переслідування. Це наводить на думку, що дана проблема заслуговує на увагу. У публіцистиці, науковій літературі і офіційних документах як синонім терміну «видача» вживається термін «екстрадиція». Це є не цілком коректним з точки зору дотримання єдності термінології, оскільки в українському законодавстві, у тому числі спеціальних міжнародних договорів України, використовується термін «видача» [1, с. 87].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями механізму забезпечення прав осіб у цілому досліджується науковцями кримінально-процесуальної науки та міжнародного права, а саме у працях деяких з них зосереджено окремі аспекти, безпосередньо І. Берестовського, В. Радзівської, А. Романової, В. Назарова, в аспекті реалізації окремих елементів механізму у міжнародному співробітництві під час кримінального провадження – Н. Ахтирської, І. Бойка, В. Зуєва, О. Ляшук, Л. Максимів, О. Татарова та інші.

Метою дослідження є з'ясування поняття, змісту правових елементів механізму забезпечення прав осіб при реалізації певних форм міжнародного співробітництва, які реалізуються у кримінальному провадженні, а також питань імплементації їх у вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство.

Виклад основного матеріалу. Загалом, для України, як і для будь-якої іншої держави, що підписала і ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, особливе значення мають прецедентні рішення Європейського Суду з прав людини пов'язані з видачею злочинців. Прикладом таких рішень з питань видачі, може служити рішення по справі «Сорінг проти Сполученого Королівства» від 7 липня 1989 року, пов'язане з проблемою застосування смертної кари. Згідно справи, заявник Йенс Сорінг, громадянин Німеччини, здійснив подвійне убивство в США, але був заарештований та знаходився у в'язниці в Англії. 11 серпня 1986 року Уряд Сполучених Штатів Америки звернувся з вимогою екстрадиції Сорінга, згідно з умовами Договору 1972 року між Сполученими Штатами та Сполученим Королівством про екстрадицію. На що Британське посольство у Вашингтоні надіслало запит органам влади Сполучених Штатів такого змісту: «Оскільки у Великій Британії смертну кару скасовано,

посольство має вказівку, згідно з умовами ... Договору про екстрадицію, отримати гарантії, що в разі передання та засудження п. Сорінга за злочин, в якому його обвинувачено..., смертну кару, якщо її буде призначено, не буде виконано. Якщо ж Уряд Сполучених Штатів не має можливості з конституційних підстав надати такі гарантії, органи влади Сполученого Королівства звертаються до уряду Сполучених Штатів з проханням узяти зобов'язання рекомендувати відповідним органам, щоб смертна кара не призначалася чи, якби була призначена, не виконувалася» [2]. Таких гарантії отримано не було, екстрадиція не відбулась.

Слід зазначити, що для більшості діючих міжнародних договорів про екстрадицію вірна формула: у видачі може бути відмовлено, якщо злочин, за здійснення якого запрошена видача, карається стратою в законодавстві країни, що направила запит про видачу, якщо тільки ця країна не дасть достатніх гарантії того, що смертний вирок не буде ухвалений, або не буде приведений у виконання [3, с. 100-101]. Крім того, видача не здійснюється, якщо скоєно політичний злочин.

Відповідно до норм національного законодавства Україна має право відмовити у видачі якщо:

- видача особи здійснюється в цілях притягнення до відповідальності в надзвичайному суді або в порядку спрощеного судочинства, або в цілях виконання вироку, винесеного надзвичайним судом або в порядку спрощеного судочинства, коли є підстави вважати, що в ході такого судочинства цій особі не будуть або не були забезпечені мінімальні гарантії, передбачені відповідними міжнародними договорами про права людини;

- є серйозні підстави вважати, що особа, відносно якої поступив запит про видачу, була або буде піддана в державі тортурам або іншим жорстоким, нелюдям або принижуючим гідність видам поводження або покарання, або цій особі в процесі кримінального переслідування не були або не будуть забезпечені мінімальні гарантії, передбачені відповідними міжнародними договорами про права людини;

- виходячи з міркувань гуманності, коли є підстави вважати, що видача особи може спричинити для неї серйозні ускладнення унаслідок її похилого віку або стану здоров'я;

- видача може завдати збитку суверенітету, безпеці, громадському порядку або іншим істотно важливим інтересам України [4, с. 69].

Даний правовий інститут включає не лише сам факт видачі, але і комплекс процесуальних дій, спрямованих на те, щоб перешкодити обвинуваченому або підозрюваному сховатися від органів розслідування і суду або продовжувати займатися злочинною діяльністю. До таких дій відносяться перевірка в процесуальному порядку приводів і підстав для затримання або арешту, застосування заходів процесуального примусу, вирішення питань про процесуальне оформлення видачі особи, а також документів і доказів по справі [5, с. 103].

При виконанні заходів по екстрадиції громадян країн-учасниць Мінської конвенції 1993 року, українські органи досудового розслідування керуються ст. ст. 60-62 Мінської конвенції, а держави-члени Ради Європи – Європейською конвенцією про видачу правопорушників 1957 року.

Видача припускає дотримання ряду умов. Зокрема, вона можлива тільки відносно злочинів, покаранням за які, відповідно до законодавства запитуваної і запитуючої держави, є позбавленням волі на термін не менше одного року. Видана особа не повинна піддаватися судовому переслідуванню, а також піддаватися якому-небудь іншому обмеженню її особистої свободи у зв'язку з яким-небудь діянням, що передувало передачі і що не є тим діянням, яке мотивувало її видачу. Таким чином, слідчі і судові органи держави, яка запросила видачу особи, пов'язані формою обвинувачення, яке служило підставою видачі цієї особи [6, с. 32].

Загалом, аспект міжнародної співпраці, що розглядається нами, набув широкого міжнародного резонансу у зв'язку з проблемою кримінального переслідування за міжнародні злочини і видачі високопосадовців, які мають міжнародний імунітет. Таким імунітетом наділяються по міжнародному праву глави держав, урядів, міністри іноземних справ. Слід також зазначити, що доктрина абсолютного імунітету глав держав була розвінчана результатами Другої світової війни, до яких відноситься Нюрнберзький і Токійський міжнародні трибунали (ст. 7 Статуту трибуналу відкидали імунітет керівників переможених держав), а також міжнародними трибуналами *ad hoc*, заснованими в 1993 р. по колишній Югославії і Руанді, які також містили у своїх статутах твердження про те, що посадове положення не звільняє від відповідальності і не пом'якшує її [3, с. 102].

При виникненні необхідності у проведенні кримінально-процесуальних дій відносно осіб, що імовірно користуються імунітетом, слід, на нашу думку, керуватися наступним. Співробітникам представництв, держав і міжнародних організацій в Україні видаються дипломатичні,

службові і консульські картки, або особливі посвідчення особи. Особи, що мають дипломатичні і службові картки, користуються повним імунітетом від української кримінальної юрисдикції. Об'єм імунітету осіб, що мають консульські картки і згадані посвідчення особи, варіюється залежно від положень міжнародних договорів України з відповідною державою. Переконавшись в достовірності картки або посвідчення можна в оперативному порядку через Департамент консульської служби МЗС України [7, с. 360].

У певних випадках імунітетом на території України можуть володіти і інші особи, наприклад, члени офіційних делегацій, дипломати, дипломатичні кур'єри. Тому, якщо особа пред'являє дипломатичний паспорт і /або заявляє про наявність імунітету, правоохоронному органу бажано в найкоротші терміни запросити МЗС на предмет наявності і об'єму цього імунітету і до прояснення ситуації утриматися від дій, які можуть бути розцінені, як посягання на імунітет.

У будь-якому випадку відповідним органам необхідно повідомити МЗС України про ситуацію, що склалася, особливо якщо йдеться про скоєння злочину особою, яка користується імунітетом. При цьому слід мати на увазі, що направлення процесуальних матеріалів безпосередньо в дипломатичні представництва (консульські установи, представництва міжнародних організацій) може розглядатися як порушення міжнародного права. МЗС України на підставі запиту компетентного органу може офіційно поставити перед відповідною державою або організацією питання про відмову від імунітету. При цьому найбільші шанси на задоволення має прохання про відмову від імунітету тільки для проведення конкретної процесуальної дії, наприклад, для надання показань свідками [7, с. 371].

Хотілося б відмітити, що міжнародно-правові норми про імунітет забороняють лише ті процесуальні дії, які безпосередньо зачіпають відповідних осіб (наприклад, виклик на допит, отримання показань свідків, особистий догляд). Інші ж форми здійснення кримінальної юрисдикції міжнародним правом допускаються. Зокрема, само по собі розслідування кримінального провадження за фактом передбачуваного злочину, а також проведення процесуальних заходів, які не зачіпають безпосередньо відповідну особу, міжнародному праву не суперечать і КПК України не забороняються.

Крім того, так само імунітет особи від юрисдикції держави перебування не звільняє його від юрисдикції акредитуєної держави. Після проведення можливих процесуальних дій в Україні відповідні матеріали можуть бути передані (у тому числі в порядку правової допомоги) правоохоронним органам цієї держави [7, с. 375].

Слід акцентувати увагу також на наявності типових помилок і порушень слідчими органами внутрішніх справ при складанні, направленні або виконанні міжнародних доручень про надання правової допомоги. Направлення в компетентні органи іноземних держав міжнародних доручень про надання правової допомоги по кримінальних провадженнях, в яких фігурують іноземні громадяни, як правило, є єдиною можливістю здійснення необхідних слідчих, процесуальних дій, отримання значущої доказової інформації. Якість виконання цих і супутніх процесуальних документів впливають і на саму можливість виконання доручення і на те, як виконуватиметься доручення, якою буде відповідь, і на кінець – на всебічність і повноту розслідування, законність і справедливість підсумкового судового рішення. Не можна забувати і про вплив, (нехай навіть опосередкований), який здійснює міжнародна співпраця по кримінальних провадженнях на престиж вітчизняних правоохоронних органів, держави [7, с. 380].

Загалом, типові порушення, що допускаються слідчими, як при складанні міжнародних доручень, так і при виконанні доручень, отриманих від компетентних органів іноземних держав виявляються у наступному:

1. При складанні текстів міжнародних слідчих доручень присутні друкарські помилки, граматичні помилки і скорочення, що при складанні міжнародних документів такого рівня неприпустимо.

2. Приведена в тексті доручення фабула не відповідає статті КК України, по якій здійснюється провадження. Дуже часто в доручення про надання правової допомоги забувають включити додатки – виписки з Кримінального і Кримінального процесуального кодексів України, які регламентують ті слідчі дії, прохання про виконання яких міститься в дорученні. Виписка має бути завірена слідчим і гербовою печаткою.

3. При викладі прохання про проведення допитів потерпілого, свідка, перелік конкретних питань, що підлягають з'ясуванню, не приведений, відсутній штамп органу слідства з вказівкою номера витікаючого документу і дати напрямку доручення.

4. Не вказується або невірно вказується найменування Конвенції або міжнародного договору, відповідно до якого прямує доручення про надання правової допомоги. В основному застосовуються дві Конвенції, повне найменування яких необхідно вказувати без спотворень: Європейська Конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 20.04.1959 р. і Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22.01.1993 р.

5. Невірно вказується найменування держави, в яке прямує доручення про надання правової допомоги. Спотворення найменування держави при складанні міжнародних доручень неприпустимо.

6. При викладі прохання про проведення виїмки документів не вказується місце здійснення виїмки.

7. При вказуванні переліку питань, що підлягають з'ясуванню у свідків, вказуються прізвища осіб, про які відсутня інформація у фабулі в пункті «Дані про осіб», що цікавлять слідство. Крім того, в тексті доручень відсутня вказівка процесуального статусу і повних паспортних даних особи, слідчі дії з яким необхідно здійснювати. За наявності неповних даних про особу, слід заздалегідь запросити необхідні відомості через НЦБ Інтерполу. При цьому слід пам'ятати, що розшук осіб з метою проведення слідчих дій з їх участю не входить в перелік дій, виконання яких передбачене договорами про надання правової допомоги. А тому, вказівка в дорученні прохання про необхідність встановлення місця знаходження особи неприпустимо.

8. Матеріали виконаного доручення завірялися неналежно. Усі листи матеріалу виконаного доручення мають бути засвідчені тільки гербовою печаттю слідчого підрозділу, підписом посадовця, що склав документ. В той же час, якщо за нормами КПК України потрібно отримати судові рішення на виконання слідчої дії, прохання про виконання якої міститься в дорученні, то рішення суду повинне також додаватися до тексту доручення, навіть якщо за законодавством запитуючої сторони таке рішення не потрібно.

9. Довідка про повноту виконання доручення виконується за підписом безпосереднього виконавця - слідчого. Відповідно до вимог, що пред'являються до виконання доручень, така довідка складається за підписом керівника слідчого підрозділу про повноту виконання доручення з вказівкою усіх слідчих дій, здійснених при виконанні доручення, засвідчена гербовою печаттю слідчого підрозділу.

10. Матеріали при виконанні доручень оформлялися рукописним способом. Відповідно до вимог, що пред'являються, усі матеріали по виконанню доручень виконуються тільки друкарським способом на одній стороні листа. Якщо протоколи виконані рукописним текстом (це допускається у виняткових випадках), необхідно виконати копію рукописного документу друкарським способом, кожен лист якої завірив підписом слідчого і гербовою печаттю слідчого підрозділу.

11. Порушуючи положення ст. 36 Віденської Конвенції про консульські зносини від 24.04.1963 р., тобто при затриманні за підозрою в скоєнні злочину громадян або підданих іноземної держави відповідні дипломатичні установи встановленим порядком не повідомляються тощо [8].

Такі численні порушення вимагають вживання відповідних заходів. Очевидно, що система відомчого контролю за розслідуванням у цьому напрямі не справляється з існуючою проблемою. Причина ситуації, що склалася, полягає на нашу думку, в «усіканні» прокурорського нагляду за розслідуванням в цілому. На наш погляд, саме розширення меж прокурорського нагляду за міжнародною співпрацею у сфері кримінального судочинства дозволить кардинально змінити ситуацію, а наділення прокурорів відповідними владними повноваженнями «змусить» слідчих відповідальніше відноситися до цього етапу процесуальної діяльності. Формалізовані бланки процесуальних документів, які направляються для надання правової допомоги по кримінальних провадженнях, також сприятимуть підвищенню якості діяльності слідства і ефективності міжнародної співпраці.

Слід зазначити, що в ході провадження слідчими не виконуються усі необхідні слідчі дії, у тому числі за участю потерпілого-іноземного громадянина. Враховуючи, що постійне місце проживання потерпілого – інша держава, невиконання відповідних слідчих дій з його участю тягне необхідність направлення туди міжнародного слідчого доручення. У ряді випадків, вже на початкових етапах розслідування, буває відомо, що потерпілий-іноземний громадянин виїхав по місце свого постійного проживання, проте, міжнародне слідче доручення для виконання слідчих дій з його участю своєчасно не направляється, що веде до порушення термінів проведення слідства. Вищевикладені проблеми реалізації механізму міжнародної співпраці по кримінальним провадженням обумовлені багато в чому хронічною кадровою проблемою слідчого апарату правоохоронних органів України [3, с.50].

Розглянуті аспекти окремих напрямів міжнародної співпраці у сфері кримінального судочинства свідчать про наявність некоректної, неетичної практики застосування норм видачі (екстрадиції) компетентними органами зарубіжних країн по запитах українських компетентних органів. Це обумовлено існуючими і виявленими нами в процесі дослідження дефектами і причинами не кримінально-процесуального характеру. Загалом, велика кількість порушень слідчими норм вітчизняних і міжнародних нормативно-правових актів, які регламентують порядок звернень по допомогу по кримінальним провадженням, має «технічний» характер. Обумовлені ці порушення причинами суб'єктивного характеру: недостатня кваліфікація слідчих, неуважність, незнання норм міжнародних договорів і тому подібне [3, с.54].

Процесуальні перевірочні документи, що складаються на стадії відкриття кримінального провадження, повинні містити вичерпну інформацію про можливість реалізації особами (у тому числі іноземними підданими) прав, передбачених КПК України і міжнародними загальнозвизначними нормативними актами.

Процедура і порядок оформлення екстрадиційної перевірки осіб, які знаходяться в розшуку у зв'язку з кримінальним переслідуванням і затриманих на території України, має бути спрощена. Використання формалізованих типових бланків (за винятком листа експрес-опитування затриманого) дозволить усунути технічні проблеми оформлення процедури розміщення затриманої особи в ізолятор тимчасового тримання, в якому повинен знаходитися затриманий. Участь перекладача є обов'язковою з моменту фактичного затримання особи або обмеження його свободи пересування, оскільки не усі витребувані документи, які поступають у вітчизняні правоохоронні органи, містять переклад українською мовою. Термін, який відведений органу, що здійснив затримання, на оформлення відповідних документів про проведену екстрадиційну перевірку, не завжди виявляється достатнім і здійснюється залежно від якості і швидкості інформації, яка поступає з компетентних органів держави, що направила запит про екстрадицію [3, с.56]. Саме тому, на нашу думку, розробка бланків процесуальних документів і рекомендацій по їх застосуванню для глави 43 КПК України «Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій» зробили б позитивний вплив на сам процес застосування відповідних норм. Крім того, було б доцільно передбачити можливість пролонгації терміну, протягом якого рішення про видачу може бути оскаржене особою або його захисником.

Висновки. При виникненні необхідності в проведенні кримінально-процесуальних дій відносно осіб, що імовірно користуються імунітетом, на практиці необхідно звертати увагу на наступні обставини. Співробітникам представництв держав і міжнародних організацій в Україні видаються дипломатичні, службові і консульські картки, або особливі посвідчення особи. Особи, що мають дипломатичні і службові картки, користуються повним імунітетом від української кримінальної юрисдикції. Об'єм імунітету осіб, що мають консульські картки і згадані посвідчення особи, варіюється залежно від положень міжнародних договорів України з відповідними державами. Переконатися в достовірності картки або посвідчення можна в оперативному порядку через Департамент консульської служби МЗС України.

Список використаних джерел:

1. Кабанець В. Міжнародне доручення як правова допомога у кримінальних справах. *Вісник прокуратури*, 1999. № 1. С. 85–90.
2. У справі Сопінга URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIIdx=407>
3. Натура А.И. Международное сотрудничество в сфере уголовного судопроизводства: организационно-правовые основы, процессуальный порядок и формы взаимодействия. Учебно-практическое пособие / А.И. Натура, А.Х. Пихов. М.: Издательство «Юрли-тинформ», 2007. 325 с.
4. Марышева Н.И. Международно-правовая помощь по гражданским и уголовным делам : дис ... д.ю.н. в форме науч. докл.: 12.00.09 / Н.И. Марышева. М., 1996. 407 с.
5. Милинчук В.В. Институт взаимной правовой помощи по уголовным делам. Действующая практика и перспективы развития. М. : Юрлитинформ, 2001. 352 с.
6. Рахунов Р.Д. Участники уголовно-процессуальной деятельности по советскому праву. М., 1961. 154 с.
7. Маляренко В.Т. Кримінальний процес України: Підручник. 3-є вид., перероб. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2016. 712 с.
8. Віденська конвенція про консульські зносини від 24.04.1963 р. *База даних «Законодавство України» ВР України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_047.